

דין טבילה בנהרות

בכורות נה:

... מסייע ליה לשמואל דאמר **שמואל** נהרא מכיפיה מיבריך.
 ופליגא דרב דאמר רב אמי אמר **רב** מיטרא במערבא סהדא רבה פרת.
אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן ... סבר לה **רב** דאמר רב אמי אמר רב
 מיטרא במערבא סהדא רבה פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין והווי להו מי גשמים רובא
 ומפצי ביומי תשרי.
 ופליגא דידיה אדידיה דאמר **שמואל** אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי.

ר"מ מרוטנבורג, ר"י, ר"ח, רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, רא"ש: פסקו להחמיר, וכתב
 הר"מ דהלכה **כאידיך שמואל** (ופירש דפליגא דידיה אדידיה הכוונה היא דשמואל אע"פ שסובר שנהרא
 מכיפיה מיבריך בא לאשמועינן דלהלכה למעשה יש להחמיר, והטעם דנהי דנהרא מכיפיה מיבריך לא
 עבדינן בה עובדא גזירא משום חרדלית של גשמים דהיינו זרם מי גשמים הזוחלים מדליו של הר והנהו לא
 מטהרי בזוחלין דכולהו נוטפים נינהו, ואי שרינן לטבול בנהרות אתו למשרו למיטבל בחרדלית, דאי שרינן
 לטבול בנהרות יאמרו העולם נוטפין מטהרין בזוחלין דסברי דרובן נוטפין ולא ידעי דנהרא מכיפיה
 מיבריך).

וכ"פ שו"ע ב

שו"ע ב: מי מעיין מטהרין בזוחלין, מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן (רמ"א):
 אבל על ידי זחילה פסולין מן התורה. היו הזוחלין מן המעיין מתערבים עם הנוטפים
 שהם מי גשמים - הרי הכל כמעין לכל דבר. **ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם
 רבו מי הגשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן,** לפיכך צריך
 להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם.

ר"ת, ר"ש, תה"ד, סמ"ג, סמ"ק: הלכה כשמואל הראשון (כיון דהברייתא שלפני כן מסייעת
 לו), ומותר לטבול בנהרות כל השנה אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על
 הזוחלין.

מהרי"ו, בנימין זאב: כל מקום שאין מקוה סומכים על שיטת ר"ת
וכ"פ רמ"א ב וטובלין בנהר.

ר"ן ועוד ראשונים: לר"ת מותר לטבול בנהרות תמיד ואפילו כשמתרבין הרבה מאוד ממה
 שהיו, לפי שאין טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים, דכשירודין גשמים
 ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר
 ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו, **וכ"פ רמ"א ב.** **ודלא כרבינו
 ירוחם** שסובר שלר"ת במקרה כזה צריך להמתין 2 או 3 ימים שיחזור הנהר לדרכו.

ר"ן: אף ר"ת לא אמרה אלא בנהרות שאין מכזבין, אבל במכזבין ליכא למימר בהו מכיפיה
 מיבריך. **וכ"פ רמ"א ב**

והוסף הרמ"א: אע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו מותר לטבול בו
 בכל מקום לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו. **[הש"ך חולק - ראה להלן]**

בשיטת השו"ע יש לדון בשתי סיטואציות:

אם רבו הזוחלין על הנוטפין

- אם רבו הזוחלין על הנוטפין:

יש להם דין מעיין.

- כאשר הזוחלין והנוטפים הם מחצה על מחצה:

ב"י בשם הראב"ד: יש להם דין מעיין. וכ"מ שפסק בשו"ע ב

ש"ך בשם הראב"ד: יש להם דין מקוה. ולכן כתב הש"ך דצ"ע לדינא דהא נוטפין מדאורייתא פסולים

- כשרבו הזוחלין על הנוטפין - מה דין אותן מקומות שלא היה מהלך שם מתחילתו?

ר"ן: יש להם דין מעיין. (וטובלים בו) וכ"מ שפסק בשו"ע ב

מהרי"ק: יש להם דין מקוה. וכ"פ הש"ך

(ואינו מטהר בזוחלין אלא עד המקום שהיה יכול להלך מתחילתו)

והוסיף הש"ך דאף לסברת ר"ת וסיעתו דמתירין אפילו ברוב נוטפים - היינו במקום שהיה מהלך בתחלתו, אבל במקום שנתרחב אף ר"ת מודה אפילו הזוחלין רבו. אך הרמ"א כתב במפורש שאע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו.

אם רבו הנוטפין על הזוחלין

- אם רבו הנוטפין על הזוחלין:

יש להם דין מקוה, ואינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן – לשיטת שו"ע

- כשחוששים שרבו הנוטפין על הזוחלין - מה דין המקום שהיתה זחילתו של הנהר בהתחלה?

ראב"ד: יש לו דין מעיין. (ומטהר אף בזוחלין) [מדברי הר"ן משמע שגם הרמב"ם סובר כך]

רמב"ם ורא"ש (ע"פ ב"י): יש לו דין מקוה. (ומטהר באשבורן) וכ"מ שפסק שו"ע

• “... אלא פרת ביומי תשרי”:

כאמור בדברי שמואל, ביומי תשרי נהר פרת מטהר בזוחלין (כי לא חוששים שרבו הנוטפין).

וּכְתַב הַרְיָן, דשמואל אמר “יומי תשרי” למי שאינו בקי (דאז אין לחוש שמא ירבו עליו הנוטפין), אך מי שהוא בקי – כל שהוא רואה שלא נתרבה על מה שהוא זוחל בתשרי בכדי שיהא ראוי לחוש לריבוי הנוטפין - טובל בו בכל השנה. וּכ”מ שפסק הש”ך

• קושיה ממשנת “נדל”:

הַקְשָׁה הַרְאֵב”ך דבמשנה במקוואות נאמר - “מעייין שהוא משוך כנדל ריבה עליו מים והמשיכו הרי הוא כמו שהיה” – משמע שבמשוך אף אם ריבה נוטפין על הזוחלין הוי כמעייין, ואילו הכא אמרינן לגבי נהר פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין ובעו אשבורן, והלא פרת מעייין משוך הוא!

וּתִרְצֵ הַרְאֵב”ך דנהר פרת נפסק לגמרי כשהוא מגיע לבבל בימי הקיץ והרי הוא כמעייין העומד ולא מטהר בזוחלין, לעומת מעייין משוך (כמו ‘נדל’ שעדיין מושך קצת) שמטהר בזוחלין אף אם ריבה עליו נוטפין. והובא בט”ז להלכה

אך בשו”ע לא חילק, ומשמע מדבריו דאם רבו הנוטפין על הזוחלין, אז בכל מקרה אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן ואפילו אם המעיין משוך (וכנראה שפירש את משנת “נדל” באופן אחר לחלוטין).

• קושיה מדין מים שאובין:

הַקְשָׁה תה”ך מדוע אם רבו הנוטפין על הזוחלין אז מפקי להו מתורת מעייין ואינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן - ומאי שנא ממים שאובין שפוסלים את המקוה לגמרי ואפי”ה אם היה כבר מקוה של מ’ סאה ומעיין כל שהוא ונפלו לתוכם אפילו אלף סאין שאובין בבת אחת לא פסלוהו.

תִּרְצֵ תה”ך דעיקר פסול שאובין הוא דהויין כתלושין ע”י אדם וזה הטעם שאין שאובין פוסלין המקוה דהוי כאילו נזרעו בתוכו והרי הם מחוברים וכשרים, אבל פסול דנוטפין שאינם מטהרים בזחילה אינו מטעם שהם תלושים דהא מקוה שלימה מנוטפים כשרה ואפי”ה אין מטהרים ע”י זחילה הלכך לא מהני בהו זריעה שנזרעו במים זוחלין דלא מהני אלא לשוויי תלוש למחובר.

תִּרְצֵ הַב”ח דשאני שאובין שהם כשרים התורה, משא”כ בפסול נוטפין שהוא מהתורה.

הַט”ז תִּרְצֵ לשיטתו שלעיל דקושיא מעיקרא ליתא דבאמת גם בנוטפין הדין כן דאם המעיין מושך ונתרבה שם נוטפין ה”נ דמהני.

• קושיה מסעיפים ח, י:

הקשה הט"ז מדוע לא אומרים כאן שהזוחלין יטהרו את הנוטפין (כמו שמצאנו עיקרון שכזה בסעיפים ח, ל).

תירץ הט"ז דהכא פסול מטעם דחיישינן שהפשרת שלגים וגשמים יורדין ממקום גבוה שאצל שפת הנהר ובזה אין חיבור דקימ"ל קטפרס אינו חיבור וא"כ חיישינן שמא תטבול באותו מקום מדרון ושם אין חיבור להזוחלין הנמשכים למטה מן המעיין ונמצא שטובלת במקום פסול בזוחלין.

תירץ הש"ך דלא קשה מידי דהכא לא פסיל אלא לטהר דרך זחילתן אבל באשבורן מותר דלא יהא אלא כולו מי גשמים.

• קושיה מדין "קמא קמא בטיל":

הקשו התוס' (שבת סה:) מדוע חוששין שמא ירבו הנוטפין - לימא קמא קמא בטיל!

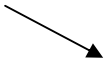
תירצו התוס' דכל הדין דקמא קמא בטיל היינו דוקא כל זמן שאין האיסור רבה על ההיתר, אבל אחרי שהאיסור רבה עד כדי שיש בו שיעור לאסור - חוזר וניעור.

• "אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה ... מפצי ביומי תשרי" - מדוע?

רש"י: משום חציצה. (היה עושה להן מחצלות של קנים כדי שיעמדו עליהן בזמן הטבילה בנהר שמא יעלה טיט למעלה על רגליהן ויהיה חוצץ)

ר"ת: משום צניעות. (שהנהרות קטנים בימי תשרי ופורס להן מפצים שלא יראו אותן כדי שלא תמהרנה לטבול מפני הבושת ולא יטבלו שפיר)

רמב"ם: כדי שיקוו המים ויהיו אשבורן, דהיינו דאף בתשרי איכא למיחש שמא ירבו הנוטפים וע"כ עשה תקנה זו. וכ"פ בשו"ע

שו"ע ב: ... ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי הגשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם.